

ODPOCZYNAĆ (142) *vb pf*

Oba o jasne.

inf odpoczynać (37). $\diamond$ *fut* 1 sg odpocznę (6). $\diamond$ 2 sg odpoczniesz (4). $\diamond$ 3 sg odpocznie (17). $\diamond$ 1 pl odpocznijemy (1). $\diamond$ 2 pl odpoczniecie (2). $\diamond$ 3 pl odpoczną (2). $\diamond$ *praet* 1 sg m -m odpocznął (1). $\diamond$ 2 sg m -ś odpocznął (2). $\diamond$ 3 sg m odpocznął (18). *f* odpocznęła (2). *n* odpocznęło (1). $\diamond$ 3 pl m pers odpocznęli (2). *subst* odpocznęły (1). $\diamond$ *plusq* 3 sg m był odpocznął (1), odpocznął był (1) *GórnDworz* (1:1). $\diamond$ *imp* 2 sg odpocznij (6). $\diamond$ 3 sg niech(a)j odpocznie (1). $\diamond$ 2 pl odpocznijcie (2). $\diamond$ *con* 2 sg m byś odpocznął (2). $\diamond$ 3 sg m odpocznąłby, by odpocznął (12). *f* by odpocznęła (1). *n* by odpocznęło (2). $\diamond$ 1 pl m pers byśmy odpocznęli (1) *OpecŻyw*, bychmy odpocznęli (1) *RejZwierc*. $\diamond$ 2 pl m pers byście odpocznęli (2). $\diamond$ 3 pl m pers by odpocznęli (4). *subst* by odpocznęły (3). $\diamond$ *part praet act* odpocznawszy (7).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI w. s.v. odpocząć.

1. *Przestać na jakiś czas robić to lub podlegać temu, co jest odczuwane jako trud lub cierpienie; nabrać na nowo sił, wytchnąć; requiescere Vulg, PolAnt; quiescere Vulg, Mącz; accubare PolAnt; interquiescere, laxare a. recipere animum, relaxare se Mącz [w tym: o Bogu po stworzeniu świata 10 r.] (125) : Szedł [żółw] sobie w drogę śkakając: Y drzewiey nie odpocznął/ Aże więc ná kreście śtanał. *BierEz* L4; *OpecŻyw* 115; *BierRozm* 23; Pan Bog przes śfęc dni wżiftko śtworzył á fiodmego odpocznął *SeklKat* G, Gv; Bo to wdzyęczna rzecz ciálu by odpocznęło/ A onym śnem rofkofsznym ćichucżko zálnęło. *RejWiz* 31, 31 [2 r.], 62; *Leop Ex* 20/11, *Is* 57/10; *RejZwierz* 22; Iáko śługá prágnie ćieniá (*marg*) To iest nocy áby odpocznął. (-) *BibRadz Iob* 7/2, *Gen* 2 arg, *Ex* 23/12, *Deut* 5/14; *OrzRozm* Tv; *BielKron* A5v, 359v, 435; opus est fessum quiescere, Potrzebá yest śpracowanemu odpocznąć. *Mącz* 264d, 10b, 186c [2 r.]; *LeopPrzep* G4; *GórnDworz* O, S3v; *BudBib* I 279b *marg*, *Dan* 12/13; *ArtKanc* M6v; *PowodPr* 50.*

odpoczynać od czego (3): *BibRadz Gen* 2/2; Y odpocznął Bog dnia śiodmego od wżytkich śpraw fwoich. *WujNT Hebr* 4/4. *Cf* »odpoczynać od prac«.

odpoczynać z czego (1): Vliadł śobye málucżko/ áby z oney trwogi/ Kęś śobye odpocznął/ áby k śobye przyśzedł *RejWiz* 109.

odpoczynać w czym [= od czego] (1): Obroćił śie wnet z drogi/ áby vłzył głodu/ A iżby odpocznął w goráćci w chłodu. *RejWiz* 142v.

odpoczynać gdzie (18): widzi mi śie śluśniéy iźzebyśmy śie do wieczornika [...] wrocili/ a tam odpocznęli *OpecŻyw* 158v, 158v; *RejPs* 198v; *RejWiz* 142v; prośzę zebyście wżiawży trochę wody vmyli nogi śwoie/ ápodpárwży śię tu śobie pod drzewem odpocznęli. *BibRadz Gen* 18/4, *Ez* 34/14; Náofáték rzekli ćirniu: Podź ty á pánuy nád námi. Ktore rzekło: Podźcieśz tedy á odpocznijcie pod mym cieniem *BielKron* 50v, 444v, 453, 456v; *RejPos* 138; Ten dzień ktorego śie maśz potykác/ odpocznij ná mieyścu śluśnym *BielSpr* 16v; przesłzi Iordan á odpocznęli w Hároherze *BudBib* 2.Reg 24/5, 2.Reg 16/14; *ModrzBaz* 47; *KochDryas* A2v; *SkarŻyw* 285; GDy Ionáśz Prorok [...] pod ćieniem blufzczowym/ [...] mile odpocznął [...] *WysKaz* 1.

W przeciwstawieniu: »robić ... odpoczynać« (1): Iześć dni rob y śkończ śwe roboty/ w Śiodmy odpocznij bo iest święty. *ArtKanc* M6v.

W porównaniu (1): Kto w wstawiczej pracy wieczny z niego ośeł/ Nigdy nie odpoczynie iako mieylki pośeł. *BielKom* D6.

W charakterystycznych połączeniach: czasu swojego odpoczynąć, dobrze, w [jaki, który] dzień (2), kiedy chce, mile, (dnia) siódmego (10), w słuszną godzinę, tymczasem, w tym czasie; kilka dni odpoczynąć, rok; odpoczynąć w chłodu, pod cieniem (2), pod drzewem, na miejscu słusznym, w oborach, na posłaniu, w przybytku; odpoczynąć w gorącości, od sw(oj)ej sprawy (2), z trwogi; drzewiej nie odpoczynąć, aże ..., nigdy.

Zwroty: »odpoczynąć nie dać« [zawsze z określeniem czasu trwania] (4): *OpecŻyw* 115; Nadto żeć czałą noc [żona] odpoczynąć nieda wymawiając, tato piękniey chodzi niżli ia *BielŻyw* 108; z drugiey ftrony Turcy fzturmowali do obozu/ żadney godziny nálezym odpoczynąć niedali *BielKron* 312v, 312v.

»mało (a. maluczko, a. malutko), kęs, nieco, trochę, na czas odpoczynąć« = *paululum interquiescere* *Mącz*; *requiescere pusillum* *Vulg* [szyk zmienny] (6:2:2:2:1): A gdy byla przywiedziona naprzod do domu Iánow⁸⁰ ij do matki iego/ tamo fiadla ij malutko odpoczynęła. *OpecŻyw* 158v; *RejJóz* P5; *RejWiz* 109; *BielKron* 58, 389v, 444v, 458v; *Mącz* 341d; *GórnDworz* Aa2; O nędzna rofkofzy/ o márna pycho/ o krotka krotofilo: cały dzyeń fie ftarác/ biećać/ łamac głowę/ zábiećać temu nędznemu fwiátu/ z wieczorá kęs odpoczynąć *RejPos* 317, 138; *RejZwierc* 142; Podźćie ofobno ná mieśće pułte/ á odpoczyniećie máluczko. *WujNT* Mar 6/31.

»odpoczynąć w pokoju« [szyk zmienny] (2): In pace in idipsum: dormiam^m et requiescam W pokoju fpołem zańę y odpoczynieę. *WróbŻołt* 4/9, B7v.

»odpoczynąć po pracy, od prac, z prac« = *se occupatione relaxare* *Mącz* [szyk zmienny] (2:1:1): iest rzecz przyrodzona człowieku káždemu/ A nád wżytki rofkofzy to iest pirwiza iemu/ Aby łobie po pracy wdzyęćnie odpoczynał *RejWiz* 31; *Mącz* 186c; *RejZwierc* 176v; *KochDryas* A2v.

»sobie odpoczynąć« [szyk zmienny] (14): *BierEz* A2; iefli też czału nocnego łobie odpoczynać chcę *RejPs* 206, 62; *MurzHist* E4; *RejWiz* 31,109; *BibRadz* Gen 18/4; Iż obaczył Pan iż wżytko dobrze wćzynił potym łobie odpoczynać raczył. *RejPos* 42; *RejZwierc* 170, 176v; wiele ma naprzod ten co łobie odpoczynie nád fpracowanę *BielSpr* 16v; *ModrzBaz* 47; *KochDryas* A2v; *SkarŻyw* 285. [Cf też 3. *OrzJan* 6.]

W przen (7) : A niechay nędzna głowa trochę odpoczynie Bo z dzywu y z radołci przemowić nie mogę *RejJóz* P5; *RejKup* O; iefliż wstąpie ná łoże łwe do połłania fpokoynego/ A iefliż dam łen oczom mym áby wżdy odpoczynieęły *LubPs* dd2v; *Leop* *Iob* 9/18; ná gorách wyłokich Izraelfkich miełkkanie ich [owiec Pańskich] bęćdzie/ tám odpoczyna w oborách bełpiecznych *BibRadz* Ez 34/14.

Zwrot: »nie odpoczynać ręką ani nogą« (2): Sam Bog wie iák włwym łtanie ták długo trwác mogą [chłopi]/ Nigdy nie odpoczynać ręką ani nogą. *BielSat* D4v [idem] *BielRozm* 31.

Przen (5) :

odpoczynać pod czym (2): *BibRadz* *Eccle* 7/13; Ten bęćdzie miełkkał w gołpodzie włzech dobr á pod dáchem iey záchowa dziatki łwoie/ y odpoczynie [morabitur] pod gáłgkami iey [mądrości]. *BudBib* *Eccli* 14/25.

odpoczynąc w kim (1): T Ak k nam wołałam Syn Boży/ podźciesz do mnie pracowici/ dla grzechow fwyh trofkliwi/ [...] we mnie odpoczyniecie. *ArtKanc* O3.

Zwroty: »odpoczynąc nieco [z czego]« (1): Mnie też czas będzie wchwyćcie się brzegu/ A odpoczynąc nieco sobie z biegu Wyfiadwłszy z morzã/ gdzieś Widę przeymował *KochSz* C3v.

»odpoczynąc sobie« [szyk zmienny] (2): gdyż to jest święta wola twoja/ abyś sobie już też odpoczywał w Bołtwie świętym swoim/ rosprawiwszy się z niewierniki swoimi *RejPos* 262v; *KochSz* C3v.

a. *Zaznać spokoju, ukojenia; żyć bez trudów i niebezpieczeństw* (2) :

odpoczynąc od kogo (1): będziecie mieszkać w ziemi którą wam da Pan Bog wólc/ abyście odpoczynęli od wóltyfkich nieprzyjaciół *Leop Deut* 12/10.

Przen: *Przestać być używanym, nie być terenem czegoś* (2) : za czasu Iáhelá/ odpoczynęły ścieżki *Leop Iudic* 5/6.

odpoczynąc od czego (1): I odpoczynęła ziemiá od walk. *Leop Ios* 11/23.

a) [O ziemi uprawnej: *poleżeć odłogiem*:

Fraza: »odpoczynie rola«: gdy przez niektóry czas odpoczynie rola/ zaśię pierwżey mocy nabywa. *Cresc* 1571 667.]

α. *Zakończyć czynne życie; zażyć spokojnej starości; otioso animo esse Mącz; conquiescere Modrz* (9) : A thy Iakobie sługo moy/ nie boy się/ ani się lęka Izraelu/ abowiem oto wybawię cię z daleká/ y nalenie twoje z ziemi poimania twego/ A wroci się Iakob á odpoczynie *BibRadz Ier* 46/27.

odpoczynąc gdzie (2): był Berzellai Gáláádczyk ftary bárzo [...]. Y rzekł Krol do niego Berzellai: Iedź femną/ że już odpoczyniesz bezpiecznie w Ieruzalem. *Leop 2.Reg* 19/33; *ModrzBaz* 119.

Zwroty: »odpoczynąc od prace« (1): Zbieżać lato oney gorącej średniości twojej [...]. Już niczego nie czekając jedno oney spokojnej zimy/ abyś też sobie odpoczywał od wszelkiej prace twojej. *RejZwierc* 136.

»sobie odpoczynąc« [szyk zmienny] (6): *RejFóz* L; Ten Iarmark ja sam odprawie [...]. Potem też porucze tobie Chce też odpoczynać [lekcja: odpoczynać *mniej prawdopodobna*] sobie. Bo mi tej pracy nie trzeba Bo też już mam dość chleba. *RejKup* e4; *Mącz* 259a; Y nie lepiejże mnie było swego doglądać á spokojnego żywota używać? niż tak iako gona masła za dworem biegać? O już wierę też czas sobie odpoczynać. *RejZwierc* T58v, 136; takim zasłużonym żołnierzom godziłoby się maieństwo iakie dawać: gdzieby y oni przyłedzi do stárości sobie odpoczynęli *ModrzBaz* 119.

Szereg: »pokoj sobie uczynić a odpoczynąc« (1): Kiedy nalepiey Tullus pokoy sobie chciał wczynić á odpoczynąc/ zapalił mu zamek grom *BielKron* 102.

β. *O umarłych* (12) :

αα. *Zaznać ukojenia po trudach życia; otrzymać zbawienie wieczne* (10) : A gdy się bárzo zmordował/ Nędzny osieł śmierci żądał: A już ale radniej zginę/ Za po śmierci odpoczynę *BierEz* R2v, R2v; niedługo płacz nad umarłym/ abowiemci odpoczynę *BiałKaz* D3.

odpoczynąc od czego (3): Abowiem który wzedł do odpoczynienia jego/ ten też odpoczywał od spraw swych *WujNT Hebr* 4/10. Cf »odpoczynąc od prac«.

odpoczynąc gdzie (3): Teżes tu iakiś czyściec wspominał nieboże/ Iż łobie tám nędzniczek odpoczynąc może/ A kiedy łie wyczyści/ to profto do niebá/ Poydzye *RejWiz* 163v; *GórnDworz* Mm6; *RejPos* 262v.

Zwroty: »odpoczynąc od prac, z prac« = *requiescere a laboribus Vulg* (2:1); *RejAp* 123v; Tu [*w niebie*] odpoczynie káždy s prac ziemłkich *GórnDworz* Mm6; *WujNT Apoc* 14/13.

»sobie odpoczynąc« (2): *RejWiz* 163v *cf* *odpoczynąc gdzie*; *RejZwierc* 115v *cf* »spokojnie odpoczynąc«.

»[*po czym*] spokojnie odpoczynąc« (1): łtáraymyłż łie też ábychmy łobie po tych burzkach á po tych trwogach dziwnych łwiátá tego nadobnie á łpokoynie odpoczynęli. *RejZwierc* 115v.

W przen (1) :

Zwrot: »odpoczynąc [*po czym*] w pokoju« (1): Wódu prawdziwy/ y wieczna łwiatłóści/ Vłkróm z łáłki łwéy morłkié nawałności. A podnieł ogień portu zbáwienného: Ná który pátrząc mogliłbyłmy tego Morzá chytrého zdrady Przebydł/ bez włzelákiéy wády: A odpoczynąc po tym żegłowániu/ w długim pokoiu/ y bełpiecznym łpániu. *KochFrag* 15.

ββ. *O zwłokach: zostać pogrzebanym, spocząć w grobie* (2) :

odpoczynąc gdzie (1): (*nagł*) Krwáwa rola. (-) ZA cie/ zá cie moy Chryłte/ kupiono tę rolá: Dla tych ktorzy z Oycłzyny záłzli w tę niewolá. [...] Zeby wđdy po ich łmierci ciáłá nie ginęły: Ale w tym tu ogrodzie twym odpoczynęły *KlonWor* 81.

Zwrot: »odpoczynąc w nadziei« (1): nád to y ciáło moje odpoczynie w nádziei [*requiescet in spe*]. *WujNT Act* 2/26.

b. *Zrobić przerwę w czymś; skończyć; quiescere Vulg, Modrz; conquiescere Mącz* (13) : Nisi perfecta re, de me non conquesti, Pirwył nie odpoczináł álıżeł to przewiódł y przekonał co mnie należało. *Mącz* 341d; tácy/ áłbo zgołá tego lékárłtwá/ iáko náturze łwéy niełsprzyáyného/ poprzełtawáią: áłbo dni kilka odpoczynáwłzy/ do niego łye záł wracáią *Oczko* 21v.

odpoczynąc z czego (1): A ia nie drzewiey z płáczu odpoczynę/ Aż táká wdzięczná vłłyłżę nowinę. *GrochKal* 7.

Zwroty: »sobie odpoczynąc« [*szyk zmienny*] (5): Ale iuz ty pánie Pápiłto ktorzy łobie odpoczináł/ w rozmowie moiey około dżielności: czás iełt ábył konał to coś począł *OrzRozm* R2v; *BielKron* 248, 259; *GórnDworz* Ff8v; A ten łie drugi záłię iedno wala á przewrácá iáko kiernoz w bárłogu kiedi łie drożdzy opije/ á máło łobie odpoczináwłzy záłię znowu drożdzy łzuka. *RejZwierc* 142.

»troszkę odpoczynąc« [*szyk zmienny*] (3): Iż tu odpoczináł był troszkę pan Kriłki. Rzekł thák pan Boiánowłki. *GórnDworz* D8v, M3v, Bb2v.

Szereg: »przełstác i odpoczynąc« (1): Przełstáli mocni w ludu Iłráelłkim/ y odpoczinęli [*Cessaverunt ... et quieverunt*] *Leop Iudic* 5/7.

Przen (1) :

Zwrot: »odpoczynąc sobie« (1): nie dżiw téż/ że téy częłści zwycięłstwo przypifuiá/ w którój męłtwo nieprzyácielá tureckilgo odpoczinęło łobie/ nie ták wiele krwiá łyté/ iáko mordem łpracowáné. *OrzJan* 42.

2. Zatrzymać się w jakimś miejscu, pozostać gdzieś; requiescere Vulg, PolAnt; quiescere Vulg (16) : bo tak mowi Pan ku mnie: Odpoczyne/ y oglądam na śwym mieyscu/ iáko światło w południe iádna [lege: jasne] iest *Leop Is 18/4*.

odpoczynać gdzie (3): Odpoczyńże tu teraz/ á gdy będzie rano/ iefli cię będzie chciał mieć łobie prawem krewności/ dobrze łie łthanie *Leop Ruth 3/13, Gen 8/9; BielKron 5*.

W przen (1) : Ktora [gołębica] gdy nie nálázła gdzieby odpoczyneła nogá iey/ wrociłá łie kniemu do Korabiá *Leop Gen 8/9*.

Przen (11) :

odpoczynać na kim (2): BudNT Luc 10/6; Do ktoregokolwiek domu wnidziećie/ naprzod mowćie: Pokoy temu domowi. A iefliby tám był fyn pokoju/ odpoczyne ná nim pokoy wáłz: á iefli nie/ wroći fię do was. WujNT Luc 10/6.

a) O Duchu Świętym wobec wybranych bożych [w tym: nad kim (4), na kim (2), w kim (1)] (7) : vynydzyc rofczka łkorzenya yefłe [...] to yest marya panna a odpoczyne nanyey duch panłky *PatKaz III 94, 111v; A gdy w nich odpoczyneł duch/ prorokowáli Leop Num 11/25, Num 11/26; BibRadz Is 11/2; NiemObr 103; WujNT 1.Petr 4/14*.

b) Wymierzyć cios, ukarać [na czym] (2) : Abowiem ręká Páńłka odpoczyne ná they gorze/ á Moáb będzie łtárt pod nią iáko zgoniny podeptáne w gnoiu. *BibRadz Is 25/10; á gdziekolwiek go naydziemy/ tedy pádniemy nań (marg) Wł. odpoczyneimy ná nim. (-)/ iáko pada rofá ná ziemię/ á nie zołtáwiemy v niego [...] y iednego. BudBib 2.Reg 17/12.*

a. Kończyć się w danym miejscu, sięgać dokądś [gdzie] (1) : Kámienye ktore łie wyniołłá nád wodę nachilone łá/ áby odpoczyneły w Arnon *Leop Num 21/15*.

3. Pozwolić wytchnąć, dać odpoczynek [komu] (1) : áby [cesarz turecki] kiedyżkolwiek y łobie/ y łwoim odpoczyneć mógl/ złécił królestwo łanowi królowi Węgiełłkiemu *OrzJan 6*.

Synonimy cf ODPOCZAĆ.

Formacje współrdzenne cf ODPOCZAĆ.

Cf ODPOCZNIENIE